

PONTASTACUS LEPTODACTYLUS DARYO QISQICHBAQASINING ZARAFSHON DARYOSI SUV HAVZALARIDA TARQALISHI

Urazova Ra’no Stanislavovna

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti, dotsent.

E-mail: rano_73@mail.ru

Murotova Maftuna Mamatqul qizi

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti, magistr.

E-mail: murotovam299@gmail.com

ANNOTATSIYA

Krevetkalar daryo havzasining suv havzalari va oqimlari bo‘ylab yashaydigan qisqichbaqasimonlar bo‘lib, Zarafshon daryosi suv havzasida daryo krevetkasining aniq tarqalish jihatlari uzoq yillardan beri o‘rganilmay kelmoqda. Ushbu turning yashash joyini aniqlash, suv havzalarining gidravlik rejimini o‘rganish krevetkalarning sonini oshirishga va undan oziq-ovqat sifatida keng foydalanishni tashkil etishga imkon beradi.

Kalit so‘zlar. Pontastacus leptodactylus, Pontastacus kessleri, Zarafshon daryosi havzasi, tor barmoqli qisqichbaqasi, baliqchilik.

ABSTRACT

Shrimps are crustaceans that live along the water basins and streams of the river basin, and the exact distribution aspects of the river shrimp in the Zarafshan river basin have not been studied for many years. Determining the habitat of this species, studying the hydraulic regime of water bodies will allow to increase the number of shrimps and organize their wide use as food.

Keywords: Pontastacus leptodactylus, Pontastacus kessleri, Zarafshan river basin, narrow finger shrimp, fisheries.

Qisqichbaqalar daryo havzasining suv havzalari va oqimlari bo‘ylab yashaydigan qisqichbaqasimonlar bo‘lib, Zarafshon daryosi havzasida daryo qisqichbaqasining aniq tarqalish xususiyatlari to‘g‘risida ma’lumotlar yetarli emas. Ushbu tur tez o‘ssishi erta balog‘at yoshi, unumdorligi va partenogenez orqali ko‘payish imkoniyati bilan ajralib turadi [4]. Bu unga mahalliy turlarga qarshi kurashishda bir qator qulayliklarni beradi. Shu bilan bir qatorda Zarafshon daryosi havzasining suv xususiyatlari qisqichbaqalarning biologiyasiga ta’siri bir necha yillardan beri o‘rganilmagan.

Qisqichbaqasimonlarni o‘rganish bo‘yicha olib boriladigan tadqiqotlar turli xil suv havzalarida masalan, daryolar, kanallar, ko‘llar, suv omborlarida o‘tkaziladi. Ular qisqichlar, to‘rlar yoki shunchaki qo‘llar bilan ushlanadi. Bunda maxsus qo‘lqoplar va naychalardan foydalaniladi.

Biz tadqiqotlarimiz davomida qisqichbaqa tutgich – rakolovkadan foydalandik (1 – rasm). Bu odatda uzunligi 2,5 mli metall halqalar ustiga cho‘zilgan nozik setkali. Katakchasining o‘lchami 16-22 mm o‘lchamda bo‘lib, yon atrofidan konus shakldagi tuzoqlar o‘rnatilgan. Qisqichbaqalar tutgichning atrofida o‘ngga yoki chapga harakatlanadi va tuzoqqa tushib qoladi. Tuzoqda o‘rnatilgan konuslar krevetkalarining tuzoqlarga kirishiga to‘sqinlik qilmaydi, ammo qisqichbaqaning tuzoqdan chiqib ketishini samarali ravishda oldini oladi. Rakalovkalarni 4 donadan qilib o‘zaro bog‘lab, o‘rnatish vaqtida qoziqlarga mahkamlandi. Qopqonlar qoida tariqasida, tushdan keyin suv havzalari qirg‘oqi bo‘ylab 4-5m gacha chuqurlikda o‘rnatildi. Ertasi kunning birinchi yarmida olib tashlandi. Qopqonlar yordamida ovlangan qisqichbaqalar soni har bir tuzoqqa bir kunlik qisqichbaqalar soni sifatida hisoblanadi.

1-rasm. Qisqichbaqa tutgich (Rakalovka)

Bundan tashqari, qisqichbaqalar boshpana sifatida foydalanishi mumkin bo‘lgan qirg‘oq, daraxtlarning ildizlari va toshlar ko‘p bo‘lgan joylardan to‘r va qo‘llar bilan ham ushlandi. Qisqichbaqalar hajmini aniqlashda, oddiy morfometrik usulda amalga oshirildi.

Qisqichbaqalar- bentos hayvon bo‘lib, uning xilma-xilligi ekotizimda muayyan joy va mavjud sharoitga shu jumladan, suv sifatiga bog‘liq [1]. O‘zbekiston sharoitida daryo qisqichbaqasimonlarining ikkita turi mavjud: yovvoyi tor barmoqli qisqichbaqa – *pontastacus leptodactylus* va mahalliy qisqichbaqa – *pontastacus kessleri*.

Zarafshon daryosi havzasidagi suv havzalarida daryo qisqichbaqasining baliq ovlash zaxiralari o‘nlab tonnani tashkil qilishi mumkin (maxsus tadqiqotlar talab etiladi va aniq va barqaror bo‘lishi kerak). Bu ayniqsa, tor barmoqli *Pontastacus leptodactylus* qisqichbaqasi uchun to‘g‘ri keladi, u suv sifatini ko‘rsatuvchi asosiy tur va bioindikator hisoblanadi [2,3]. *Pontastacus leptodactylus* O‘zbekistonda, ehtimol, butun daryo havzasining suv havzalari va suv oqimlari bo‘ylab yashaydi.

Tor barmoqli daryo qisqichbaqasi- *Pontastacus leptodactylus*. Daryo qisqichbaqalari oilasi (Astastidlar Astacidae) ga mansub tur bo‘lib, dastlab bu tur Qora va Kaspiy dengizlarida yashagan. So‘nggi ikki asrda u bir necha bor Markaziy Yevropaning suv havzalariga olib kelingan. U yerda keng tarqalgan bo‘lib, keng barmoqli qisqichbaqa bilan raqobatlashgan va joylarda uni almashtirishgan.

***Pontastacus leptodactylus* - Kattaqo‘rg‘on suv ombori 2021yil. May.**

U toza va sho‘r suvlarda yashaydi. 30 gacha chuqurlikda, asosan 2-15 m chuqurlikda joylashgan qumli, loy, qumli-loyli, tuproqli pastki qismlarni afzal ko‘radi.

U 1-28° haroratda yashaydi. Qisqichbaqaning optimal o‘shishi va rivojlanishi uchun suvning harorati 18-23°C, suvda erigan kislorod miqdori 5-10 mg/l; pH 7,8-8,5 bo‘lishi kerak. Agarda, kislorod konsentratsiyasi 4 mg/l dan kam bo‘lsa, qisqichbaqaning hayotiy faoliyati buziladi. Uning carapaxi keng, nok yoki tuxum shaklida. Carapaxning yon tomonlari tikanlar bilan qoplangan. Orqasida servikal truba 1 ta yirik va bir nechta kichik dentikulalarga ega. Olmos shaklidagi tepalik bilan epistoma va qirralarida sezilarli tikanlar yo‘q. Erkaklarning maksimal uzunligi 180, urg‘ochilari 170 mm. Erkaklarda jinsiy yetuklik hayotining ikkinchi yilida, ayollarida esa uchinchi yilida sodir bo‘ladi. Juftlashish esa oktyabr-dekabr oylarida sodir bo‘ladi. Tuxumning mutlaq unumdorligining o‘rtacha qiymati-340, ishchi tuxum-250. Tor barmoqli qisqichbaqalar- o‘simlik va hayvonlarning ozuqalari bilan oziqlanadi.

Iste'mol qilinadigan oziq-ovqatning kunlik ratsioni tana vaznining 4-5% dan oshmaydi. Lichinkalarni tortib olish ikra may-iyun oylarida sodir bo'ladi. Lichinka metamorfozi (mustaqil ovqatlanishga o'tishdan oldin) 3-9 kun davom etadi. 1 bosqich lichinkalarining birinchi moltlanishining boshlanish vaqti (tortib olingan paytdan boshlab ikra) 4-6, ikkinchi molt 11-15 kun.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Бродский С.Я. Методические рекомендации по развитию рачного промысла в водоемах Украинской ССР. Киев: УкрНИИРХ, 1976. –22 с.
2. Мирабдуллаев И.М., Ниязов Д.С. Чужеродные Decapoda (Crustacea) в Узбекистане. В кн.: Чужеродные вид
3. A successful crayfish invader is capable of facultative parthenogenesis: a novel reproductivemode in decapod crustaceans / M. Buřič [et al.] // PloS ONE. – 2011. – Vol. 6, N 5. – P. e20281. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0020281>
4. <http://aquacultura.org/objects/4/264/>